

É R T E S I T Ő.

Válasz »A szép mint fenséges« kritikusaiknak.

Előre is kijelentem, hogy nem leszek egy azok közül, kik miatt az »Értesítő« rovatát be kellene zárni. Hát, bocsásson meg b. f. e »hát«-omnak, nem személyeskedés, csak egy kis barátságos beszélgetés végett jöttem.

Mindenelőtt megvallom bűnömet: kezdő s hozzá fiatal író vagyok, ki csak nem régiben illegettem komolyabban repülésre szárnyam. Sokat akar . . — de hagyjuk a példát. Kárán tanul a magyar. Szép csendesesen zsebre rakom a kihívó modort méltán ért megrovást, s tökécsitem a sok jó tanácsot a jövő munkásság javára.

Hanem van egy, mit viszonszó nélkül nem hagyhatok: a dolog érdemleges része. Simon dr. úrhoz s az ismeretlen b. f.-hez lenne pár szóm.

Simon dr. úr legkomolyabban — majd azt mondtam legügyetlenebbül — foglalkozott munkámmal; — elsőben is hát neki felelek.

»Az Előszóban kérkedik« mondja bírálóm. Megvallom úgy van; a mai író-nemzedéktől tanultam, azt hittem, hogy az nálunk irodalmi chic. Mert hát Simon dr. nem kérkedik? Én csak azt mondom, hogy tanulmányoztam, ő hogy tud mindent. Öntelt elbizakodottsággal mestere Hegel s a maga számára foglalja le az »igazi és eszes gondolkodást« — mintha bizony kérdésen kívül állana Simon dr. s az abszolút igazság identitása.

De tegyük túl magunkat a kérkedésen — hisz ezzel már oda fent leszámoltam s lássuk azt az »igazi és eszes gondolkodást«, mely a Simon úr kiváltsága. »A munka czíme — mondja — egyszerű feltevés: a szép mint fenséges! Hiszen így a fenséges fogalmilag a szép alárendeltje — pedig — szörnyű felfedezés! a fenséges nem szép « Homér, Sophokles, Shakespeare, szálljatok

le költő-királyi trónotokról — Zombor szavazott — ponyvára vettek. Művetek fenséges — de nem szép mű. Komolyan? Simon dr. úr feleli, hogy az igaz, a jó — s ez a kettő alapján fejlődő szép általános fogalmak, hogy a legnagyobb igazság is csak igazság — a legfőbb jó is csak jó — s következőleg, hogy a legfenségebb szép is csak szép. A szép és rút szerintem oly nagy fogalom-kört jelölnek, melyen belül szükségkép helyet kell találnia minden egyes aesthetikai jelenségnek. Engedje meg tehát, hogy én a szépet mint fenségest továbbra is vizsgálhassam.

De ez még hagyján. Hanem az már nagyon is nem eredeti, annál kevésbé abszolút igazság, melylyel e meghatározásomra: »az aesthetika a művészetek törvénykönyve«, így felel: »nem csak a művészeteké, hanem a szépé, fenséges stb. Vagy talán — kérdi — a szép, fenséges, tragicum, comicum, mint ilyenek a művészeteken kívül nem léteznek?« Hát ez volna a híres »concret« felfogás. Akár csak Platót vagy a középkori híres scholasticust, Anselmust hallanám, a mint szinte oly komolyan, de minden esetre több eredetiséggel s öntudatossággal vitatják, hogy »universalia ante res.« Én — bocsássa meg nekem e gyarlóságot — önálló, a valóságtól egészen elszakadt transcendens eszme világot nem ismerek; — elöttem a szép, fenséges s általában minden eszme, elvonás, a dolgokban s a dolgokkal együtt adott realénak, a Kant-féle noumenonnak tökéletesebb vagy tökéletlenebb felfogása — az objectív lét subjectív gondolása. Azért, mikor én szépről s fenségesről beszélek, mint eszméről — biztos alapon, az eszme concret nyilvánulásának, a művészeti jelenségeknek, tehát a valóságnak talaján állok s hiszem, hogy nem a levegő-egyet vagdalom.

Igen is — vonja bár Ön kétségbe — a szép tényleg megvan a természetben, művészetben, sőt még az emberi életben is, mert az élet — ismeretes mondás — maga is művészet — még pedig a legmagasabb s legegységesebb művészet, midőn magunkból alkotunk — remekművet. Mű és művész egy.

Persze Simon dr. úr, vagy nem akar vagy nem tud megérteni. Csetlik-botlik, pontról-pontra, csűr-csavar s mily izetlenül és ügyetlenül: csupa »no de engedjük meg, no de hagyjuk helybe!« Vagy pardon! most veszem észre, hogy ez mind — csak szónoki figura vala!

Most jön még a java: »A szép lényegét tekintve nem érzéki jelenség, hanem eszme, mit a szellem, mint állandót, a tudományban talál« — mondom én. »Mily ellenmondás! tehát a szép nem érzéki jelenség! Ugyan, hogy foghatta fel akkor? Hiszen előbb azt mondotta a kötetke, hogy az aesthetica az érzés tényén épülhet fel, hogyan, ha a szép nem érzéki jelenség?« mondja ő.

Ugy látszik Simon dr. úr a legnagyobb spiritualismusból egyszerre a legvastagabb materialismusba csapott át. »A szép nem érzéki jelenség — hogy lehetne hát érzeni?« Az ön gondolata sem érzéki jelenség, s mégis érzem gyarlóságát. Az eszme hatásának az érzékiség, helyesebben a külső forma csak eszköze, de gondolom, ha lényegről van szó, tulajdonkép a tartalom, nem a kifejezés-mód után kell tudakozódnunk. Vagy Önnek még sohasem jutott eszébe, hogy a tárgy és tárgyalás szépsége mint két külön momentum közt különbséget tegyen? Igen is a szép eszme és az eszme nem = érzéki jelenség, hanem eszme + megfelelő érzéki jelenség = szép mű, a természetben ép úgy mint az előállító (miért nem vorstellende?) művészetben. Hogy azután az objectiv szép subjective mégis különböző, az onnét van, mert vannak emberek, a kik »látanak s mégsem látnak, hallanak s mégsem hallanak.« De az igazságon in se az, hogy Simon dr. úr felfogta-e vagy sem, mit sem változtat.

Ugy látom, más az az én bűnöm, az, hogy egy a Simon dr. gondolatainak kuszált láncolatában jelentékeny s jellemző tényezőként szereplő »bizonyos állat« fogalmát figyelmen kívül hagytam. Bocsánatot kérek, — kiigazítom tévedésem, — maradok az ön eszméjénél. Kegyeddal szemben elismerem, hogy ama »bizonyos állat« ép úgy, mint a rózsza lehet szép, ha fogalmának megfelel. De mindenik létező csakis a maga fogalma körében. Bizony csak is roszakarattal állíthatta hát kegyed, hogy szerintem a rózsza és ember fogalma egy. Annyit mondhatott csak joggal, hogy a példa naiv s erre válaszom: igen, ha félreértjük. Ön félreértette. Én egyszerűen gondolkozásunk anthropomorphisticus sajátosságát kívántam abban feltüntetni, mert utoljára is tény, hogy az ember a szépnek, jónak felfogásánál önlényegéből indul ki, s ennek törvényét mint mértéket alkalmazza a rajta kívül létező jelenségek megítélésekor. Példám értelme egyszerűen e szempontból fogandó fel: minden úgy szép, ha a maga fogalmának megfelel. E pontnál azonban már eleve is meg kell tennünk a különbséget, meg kell huznunk a határvonalat egyfelől a természeti, másfelől az ethikai szép között. Ethicailag szép csak az ember. Az állat nem tehet arról, ha önmagából remeket nem alkothat, az ember, ha nem teszi, aestheticai szempontból rúttá, ethikai szempontból rosszá lesz. Amott a fizikai kényserűség, emitt a szabadság országában vagyunk.

»De legyen úgy — mondja tovább kritikusom — csakugyan azért hatott a rózsza rám kellemesen, mert benne a rózsza eszméjét látom megtestesülve, akkor a művésznek csak élethíven le kell ezt a rózsát másolnia s elérte célját. Pedig maga a kötetke később így szól: »a művészet alkotásának igazsága nem állhat a való szolgai utánzásában.« Simon úr úgy látszik ismét a ter-

mészeti és művészeti szép közt nem ismer különbséget. A természet tárgyai ön magukban szépek, vagy ha nem, legalább nincs jogom rutaknak nyilvánítani; mihelyt azonban a művész állítja előm azokat másolatban, többé nem pusztá természeti tárggyal, hanem műalkotással, helyesebben magával a művészzsel van dolgom. Ha merő másolatot látok, nem látom a művészt, csak a photographist, pedig én a művészt, illetőleg az ő eredeti sajátos felfogását, lelkét szeretném látni, melylyel életet lehel a holt anyagba. A mi a természetben az élet, az legyen a műben a művész szelleme. Más szóval ne csak a tárgyat pusztá külsejében, hanem általa felfogott lényegében másolja a művész, mert szerintem kettős másolat, egy utánzott s egy, ha szabad úgy szólanom, eredeti egybefontan adják a műalkotást.

S é p e szempont mellett nyílik a subjectiv felfogás érvényesítésének korlátlan tere. A természeties irány, mely szellemre sehol nem talál, megmarad a változó tünemények zavaros felszínén, ott hagyja a mélyben a drága gyöngyöt s kedvteléssel gyűjtögeti a szemetet. Előtte minden egyaránt szép, mihelyt természetes. Ámde kinek a szellem nem üres fogalom, hanem a lét alapja, a lelketlen irány szülte termékekben valódi élvezetet, gyönyörűséget bizony nem talál. Ezért keltem én ki általában minden szellemtelen művészeti irány, különösen pedig a legújabb, idegen földről átplántált érzékesiklandozó magyar szépirodalmi fattyuhajtások ellen. Tudtam, hogy darázsfszékbe nyulok, de e tettem azóta nem hogy megbántam volna, sőt még inkább helyeslem. Mert újabban a messze távolból egy nagy férfiú hatalmas hangja fiatal óriásaink fülébe ugyanazt az igazságot dörgé. Kossuthot értem, ki a »Koszoru« szerkesztőjéhez, Szana Tamáshoz intézett levelében így szól; »Különösen két áramlat van, melytől megóva szeretném látni a magyar szépirodalmat; egyik amaz érzékesiklandó ledér áramlat, mely étvágyat ingerelve a titkos gyönyör iránt, lazítólag hat a családias kötelekekre s az erkölcsöket megméltelyezi. A másik amaz u. n. természeties irány, mely az erkölcsi szemétdombról szedegeti tárgyait, alakjait, mert tetszeleg magának a gondolatban, hogy a művészet csak akkor tökéletes, ha hű a természethez. Igen, de a természetben nemcsak ganéj van, virág is van. Profanálja a művészetet, ki az erkölcsi ganéjdombban turkál utánzandó alakokért. En azt gondolom: a szépirodalom hivatása emelni, nem pedig leszállítani a műveltség színvonalát. Nem hiszem, hogy jó mód a tisztesség megkedveltetésére az, ha mindig csakis csupa aljasság, durvaság piszkát dörgöljük az olvasó közönség orrához.«

No de ezt nem Simon dr. úr fejére idézem, kinek philosophiai álláspontja (?) apriori tiltakozik a materialistikus szédelés ellen.

A művészet nem üzlet; ki annak czélját a haszonban keresi — szentségtörő. Ez az én álláspontom, azért — s ezt már Simon dr. úrnak is mondom — én az aesthetikát ethikai alapra fektetem. Szerintem erkölcstelen művészet, tudomány, in se absurdum. Nem mondom, hogy ezeknek minduntalan a morált kell praedikálniok, de igenis állítom, hogy az immoralitást nem praedikálhatják soha. S e tekintetben habozás nélkül alá írom Kantnak ama mondását: »semmi sincs a világon, avagy azon kívül, a mit feltétlenül jónak kellene tartanunk, kivéven magát a jóakaratot. A szellemi tehetségek s általán minden emberi tulajdon csak emez alapon ér valamit.«

De Simon dr. úr szerint, valamint minden állításom, úgy a szépről és fenségesről adott végleges meghatározásaim is csak semmit mondó phrásisok. Ezen nem ütődöm meg, én megtámadtam a más nézetét, támadja meg más ez enyémet, csak ne doronggal, hanem érvel. Vagy érvszámba mehet ez a sokat mondó phrasis: »a további bonczolgatásával adós maradhatok.« Bár adós maradt volna, úgy nem kellene nekem bibelődnom Simon dr. úr »eszés és igazi gondolataival.«

»A szép, fenséges, kellemes, komikum, tragicum — mondja Simon úr — azonos fogalmak, egyiknek mint másiknak lényege az eszmei erő és nagyság. Kivételt szenved magának az erőnek és nagyságnak eszméje, mely ép azért szükségkép erőt és nagyságot fejez ki.« Értse, a ki érti; az én egyszerű eszem a gondolkozásnak ily nem egyoldalú, hanem concrét formájához, e — hogy úgy mondjam — hégeli tartalmasságához nem tud felemelkedni. Minő hatalmas logica is ez: »tévedés a fenségesssel erőt és nagyságot összekapcsolni, mert az magának az erőnek és nagyságnak eszméje, mely szükségkép erőt és nagyságot fejez ki.« Vagy lényege a fenségesnek az erő és nagyság vagy nem; ha lényege úgy nem lehet tévedés, midőn benne emez elemeket felveszszük, vagy nem lényege s akkor téved Simon úr, midőn a fenségesben mégis az erőt és nagyságot hangsúlyozza. Igen, én sem tagadom: a kellemesben is eszmei erő nyilvánul, mert hisz a kellemes is a szép körébe tartozik; csak hogy a kellemes eszméjének, illetőleg ez eszme elemeinek a bájnak és kedvességnek ereje intensivitásban sokkal csekélyebb; a kellem a mindennapi, a fenség a rendkívüli szép. Különbben e különbséget úgy látszik maga Simon úr is kieri, midőn az eszmék országában foksorozatról beszél; de ismét mily következetlenség! — alig mondja ki a foksorozatot s nyomban rá kijelenti, hogy minden eszme universalis s egymással szemben csak az egymás mellé rendeltség viszonyában léteznek. No már hogy teljesencordinált fogalmak között miként lehet foksorozatot megállapítani s általánban, hogy ily módon mikép lehet az eszmék világában köl-

esönös viszonyról, egybetartozásáról beszélni: azt meg nem foghatom. Szerintem az aesthetikában csak egy fogalom bír univerzális jelentőséggel, a szép fogalma — a többi mind ez egynek van alárendelve, mint rész az egésznek.

Legyen szabad most még röviden reflectálnom b. f. rövid bírálatára is.

»Merev idealistának vallja magát« — mondja b. f. Mereven tagagom, hisz egész művemem át az ideál és real felfogás egyesítését hangsúlyozom. Annyi tény, hogy idealis alapon magyarázom a realis világot, de ez gondolom monisticus alapelv, míg Schiller nézetei határozottan dualistikusak.

»Fenhargon hirdeti, hogy a természetben minden szép, s Rembrandtot mégis elítéli realismusaért« — mondja b. f. Erre, ha kritikusom munkámat nem lapozgatja át csak úgy nagyjából, megtalálta volna maga is a látszólagos ellenmondást kiegyenlítő választ; de ha nem tartja érdemesnek az utánjárást: jelen cikkem is útbaigazítja ott, a hol a természeties irányról szólok.

»A szépet egynek veszi az erkölcsi jóval s az értelmi igazsággal«, — túlzás: egynek nem veszem, hanem igen is hangsúlyozom, hogy a szépnak fogalmához a más kettő alapján jutunk, s hogy amazt helyesen csakis emezek alapján magyarázhatjuk.

»A szép művekben rejlő igazság egészen más mint a matematikai« — mondja b. f.; tény, de ezzel az állítással kritikusom is beismeri, hogy a szép művekben is van igazság, no hát én ép ezt az igazságot, a szép igazságát követetem. I. a mű megegyezését önmagával, alkotójával, tárgyával, a hagyományyal stb. Az is félreértés, hogy én az igazságot összezavarom a költői igazsággal és igazságszolgáltatással, — nem, csak a mű igazságát hangsúlyozom, s hogy ez igazság aztán specialiter lehet a dráma, epos, regény-igazsága, az természetes.

»A Mátyás királyra tett megjegyzés badarság« — mondja b. f. — ezt a bókot megköszöni Arany — oda át.

Hogy sokat idézek — tény, de hát oly műben, mely egyszerűsminő aesthetika-történeti tanulmány, baj ez?

»A styl lapos, izléstelen« — igaza van, sok helyen lapos és izléstelen is. Laposságát menti a szorosán tudományos tárgyalás s ily értelemben stylum ép oly lapos, mint a b. f.-é; az itt-ott becsúszott izléstelenségek — miért tagadjam — menthetetlenek s ez irányban tett jó akaratú tanácsát köszönöm.

Végezetül még csak egyet. Megvallom eleinte feltettem magamban, hogy e munkámra megjelenő bármily éles kritikákat agyonhallgatom, mert magam éreztem s érzem legjobban, hogy mily gyarló s fogyatkozással teljes ez első nagyobb terjedelmű

irodalmi kísérletem. Sőt munkám végén ez érzetemnek határozott kifejezést is adtam. De mikor láttam, hogy, mint teszem azt Simon dr. úr, szánt-szándékosan elcsúri csavarja a leg-egyszerűbb állítások értelmét, s ott is rám sűti a logikátlanság bélyegét, a hol annak hire sincs: hallgatnom a nélkül, hogy magam s olvasóim ellen ne vétkezzem, tovább nem lehetett.

Az igaz, baj, ha az ember mindjárt előszörre nem áll elő valami fenséges alkotással, de még nagyobb baj az, ha munkánkra, mihelyt az más rendszer nyomán halad, rákiáltják, hogy: anathema esto. Vagy csak Simon úrnak szabad tudományos kutatásainak eredményét a tiszta meggyőződés erejével és önérzetes hangján hirdetni?

Hanc veniam damus, petimusque vicissim!

Pozsony.

Dr. Masznyik Endre.

I.

Masznyik urnak ezen ellenbirálati törckvésére kevés mondani valóm van. Birálatomon egy betűnyt sem változtat. Ugy szerkesztém ugyanis, hogy reá az objectiv czáfolatnak minden útja el van zárva. Masznyik urnak minden idéztem kifejezését először fejtegetve czáfolom, s azután helybenhagyva állításait az ellenmondásokat mutatom ki bennök; más szóval: a) kimutatom, hogy nem igaz, a mit mond, s b) ha igaz volna is, önmagának ellene mond. Ez azután az oka — s korántsem »szónoki figura« — »de engedjük meg«, »de hagyjuk helybe« kifezéseimnek is.

S íme M. ur mégis válaszol; sőt válaszát b i b e l ő d é s n e k jelzi. Ha válasza philosophiai értékét gondolta rajta — igazat adok neki. De hogy nem volt elegendő jelen esetben az »audentis fortuna iuvat« tudata, hadd mutassa ki e rövid feleletem.

Hogy kezdő író, azt megmondá már »A szép mint fenséges«. Hogy én kérkedem-e azt mondva énmagamról, hogy mindent tudok, ezt nem olvashatta birálatomban csak az, a ki a sorok közt olvasva nem látta magukat a sorokat. Hogy mesterem Hegel volna s philosophiai álláspontom az absolut idealizmus, azt csak az állíthatja, a ki a »Szemle« 1. évf. 276. lapján mondott nyilatkozataimat nem olvasta. S ugyancsak az mondhatja rólam ezt is: »Simon dr. a legnagyobb spiritualizmusból egyszerre a legvastagabb materializmusba csapott át.« A szépnek és fenségesnek egymáshoz való viszonyára vonatkozó nyilatkozatomat még ma is ismétlem. Éppen megfordítva: a fenséges egyik átmeneti fokozata a szépnek — a mit különben később bővebben

szándékozom fejtegetni. Ha már most lehet ellenkező nézetet is nyilvánítani, akkor M. ur állítása már kérdéses. S ha kérdéses, egyszerűen odaállítani csak feltevés. S ha feltevés, bizonyításra szorul. S vajjon bizonyította-e? »Önálló, a valóságtól egészen elszakadt transcedens eszmevilágot nem ismerek.« Talán rólam gondolja ezt? S minő alapon? Mert szerinte a valóság a külső dolgokban, az objectiv létben van. S mihelyt én a szépnek ebben való létét megtagadom, azt hiszi, most már elhagytam a valóság birodalmát, vagy szerinte »a levegő eget vagdalom«. Mert szerinte, ki a létet élesen elkülöníti a jelenségtől, még van illuzorius, nemlétező subjectiv jelenség, azaz, van jelentkező nemlét! De ha ő az objectiv létet Kanttal együtt nem a maga objectivitásának teljeseen megfelelő subjectiv utínképzésben fogja fel, hanem csak pusztá, elváltoztatott subjectiv gondolásban, ha ő előtte még sérthetetlenül fenáll az a határ, melyen túl az emberi szellem az objectiv lét való megismeréséhez tova nem hatolhat, s ha végre ő előtte a szép, fenséges és minden eszme csak pusztá abstractio, melyet valójában meg nem ismerhetünk, akkor *a*) hogy beszélhet ő egyáltalában határról, hogyan objectiv létről, mint ilyenről, az ő subjectiv gondolatától különböző objectiv létről, melyet ép a fenálló határ miatt meg sem ismerhetett, melynek léteről tudomással sem birhat *b*) miként akarja megismerni a maga való létezésében »a dolgokban és dolgokkal együtt adott realét, a Kant-féle noumenont, az objectiv létet«, mikor mindez a létnek csak subjectiv gondolása?! Nem alvajárás-e ez az éber gondolkodás birodalmában?! Ha azonban megengedi nekem, hogy a szép a plasma-funcióinak bizonyos egyetememes momentumaiban jelentkezik azaz létezik, — mit szükségkép meg kell engednie, ha a szépet a maga abstractiójában valaha vizsgálta — akkor tájékozódhatik az iránt is, megvan-e a szép, mint ilyen a külső természetben és a művészetben. Különben én ezt is megengedtem neki, s kimutattam, hogy ha ez igaz, elene mond önmagának. Ezt kellett volna megczáfolnia. E kérdésemre: »Tehát a szép nem érzéki jelenség. Ugyan hogyan fogható fel akkor?« így válaszol M. ur: »az ön gondolata sem érzéki (!) jelenség s mégis érzem a gyakorlóságát«. Ilyenek után persze nincs mit csudálkoznunk rajta, ha ő maga így ad panaszának kifejezést: »Simon dr. . . a maga számára foglalja le az igazi, eszes gondolkodást! Csak két módon juthatunk ismereteink birtokába: *a*) vagy egyszerű érzékeink útján, vagy *b*) közvetítésükkel egyetemes agyidegtevékenységünk útján. Harmadik nincs. Hogy lehet most már ismeretünk bármely tárgya nem érzéki tény — ezt fejtse meg M. ur. Különben, hogy mennyire hiszi ez állítását önmaga is, megmutatják e szavai: »a

szép eszme, és az eszme nem érzéki jelenség, hanem eszme és megfelelő é r z é k i j e l e n s é g«, azaz: $a - a + b$ (a hol a b nem zérus)! Ahhoz a rentegek tanulmányhoz nem ártana még egy kis matematikai! A mi ezután következik, az vicz akar lenni. De ép anniyra illik a komoly philosophiai tárgyalás keretébe, a mennyre a viczes szerzőhöz illik a komoly philosophia. Majd: hogy én a természeti és művészeti szép között nem ismerem különbséget. Nem bizony, ép a hogy M. ur nem ismer pozsonyi két palotája között, a melyek — nem léteznek. Erre egy hosszú prédikációs kitérés következik, Kosuth Lajostól idézetet tartalmazva — »a mi mind nem nekem szól«. Válaszának »a szép, fenséges, kellemes, komikum, tragikum« szavaimtól kezdve közölt gondolataira semmit sem válaszolhatok. Gondolataimat akarja itt értelmezni és kritizálni. Hogy sikerült azonban ez olyan embernek, a ki a) lelkiismeretlenül idéz s b) philosophiai álláspontomat félreismeri — azt elgondolhatja a tisztelt olvasó. Különben is azt hiszem, hogy lesz még egyszer szerencsém a bírálatomban röviden odavetett gondolatokkal e »Szemle« hasábjain tüzetesebben foglalkozhatni. Csakis egyetlenegy gondolatát kell helyeselnem, — sajnos azonban ezt is csak »majd... mondta«, hogy t. i. én foglalkoztam műve bírálatával »a legügyetlenebbül«. Mert csakugyan igen nagy ügyetlenség kellett ahhoz részemről, hogy egy halva született munkáról komoly bírálatot írjak.

Ez volt utolsó szavam ez ügyben.

Zombor.

Simon F. S.

II.

Masznyik úr replikájának csupán két pontjára van észrevételem. Az egyik az, a melyben saját kommentálását Arany-nak tulajdonítva védekezik. Arany az idézett helyen (Vojtina Ars poétikája) azt mondja, hogy a költő a történeti személyek alkotásában nem tartozik magát szorosan kötni a történetileg igazhoz, mert neki más igazság van, hanem a történeti vonásokat egészítse ki s alakítsa át saját phantasiája és a költészet törvényei szerint, s rajzoljon egészembeert, a kiből a király is ott van, még ha ennek az embernek némely szavai és részei a krónikai följegyzésekkel ellenkeznek is. Ezt az egyszerű, világos dolgot Masznyik úr ilyen furcsa módon commentálja. »Más szóval ez annyit tesz, hogy a művészetnek nem az egészembeert a maga mindennapiságában, hanem az egészembeert a maga jellemének általánosságában, fogalmában

kell megalkotnia, vagyis eszményesítenie. Mátyás ne a történeti Mátyás legyen csupán, hanem a maga egész fájának: az igazi embereknek és királyoknak képviselője, típusa.« Ez a magyarázat, nem szólva arról, hogy egészen más, mint a mit Arany mond, valóban a badarsággal érintkezik, s olyan dolgot követel (bár az általános frázisok miatt homályosan kifejezve), a mi a művészetben, úgy, nem is szükséges, sőt nem is helyes. Hiszen a valódi nagy művészek éppen az erős egyéni jellemzéssel tűnnek ki az általános típusossal szemben, s Arany is éppen azt hangsúlyozva, egyént kíván a költőtől hogy teremtsen.

Másik megjegyzésem azon állítására vonatkozik, mintha művét csak nagyjából lapozgattam volna át. Legyen meggyőződve Masznyik úr, hogy könyvét — talán saját magát kivéve — alig olvasta át valaki akár oly figyelmesen, akár oly teljesen (egy hónapi pihenő időmben ez volt egyetlen komoly olvasmányom), a miről meggyőződést szerezhetne a könyv nálam levő példányából, a melynek majdnem mindenik lapja magán viseli kommentáló ironom nyomát. Ítéletem többi részét most is kénytelen vagyok föntartani (kivéve azt, hogy a ‚kis flamandok‘ kifejezést M. úr találta volna fel, a mennyiben a műtörténelem valóban úgy nevezi Rembrandtékat követőit) s annak lényegét ebben találok kifejezve, hogy az írónak még most zavaros, ki nem tisztult nézetei vannak a művészetek elvei és törvényei felől. S ehhez újlag saját maga adja a bizonyítékot replikájában. midőn olyanokat állít, hogy a »szépnek fogalmához a más kettő (az erkölcsi jó s az értelmi igaz) alapján jutunk, s hogy amazzt helyesen csakis emezek alapján magyarázhatjuk.« Ez az állítás, szerintem, jóval több, mint a mennyit akármely műbölcsész is képes volna meggyőzőleg bebizonyítani valaha. Még csodálatosabban hangzik, midőn a szép művek igazságát úgy határozza meg, hogy az »a mű egyezése önmagával, alkotójával, tárgyával, a hagyományyával stb.« Melyik halandó érti ezt meg, s még inkább, melyik tanul belőle valamit? S a mit folytatólag mond a költői igazság és k. igazságszolgáltatásra vonatkozólag, az is csak tájékozatlanságát árulja el, miután a költői igazság mind az eposzban, mind a drámában, mind a dalban, egy, vagyis az a szép művekben levő igazság általában; míg a költői igazságszolgáltatás lényegesen más a népmesében, az eposzban, a drámában stb.

Megengedem, hogy a tárgy, a melylyel Masznyik úr könyvében foglalkozott, nagy és komoly; s egy pillanatra sem jut eszembe hibáztatni érte, hogy önálló, kész megfejtését nem adta első felléptével. De a kritikának joga van megkivánni, hogy a

nyilvánosság elé jobban kiérlelt s tisztább nézetekkel lépjenek. Tiszta, határozott felfogás szerzése nem könnyű munka és nem is szerezhető csupán könyvekből; a léleknek önmagából kell azt nehéz fáradság, tapasztalat és tanulmány útján mintegy kiküzdnie. Ohajtom, hogy M. úr megjelje ezt az utat és jövődre hozzon fel valami é r ő t saját kincses bányájából. A szép eszméjének szolgálata nagyon összefér a vallás szolgálatával, sőt egymásra utalnak és segítik egymást (bár azt hiszem, hogy Carlylenak ama mély jelentőségű mondása, a melyet M. úr is idéz, kissé egyoldalú s csak a legmagasabb az erk ö l c s i szépre nézve áll teljesen): s a ki a keresztyénség fenséges igazságait hirdeti kötelességből, ha érzéke van hozzá, könnyen eljuthat a művészet örök alkotásaiban nyilatkozó fenség felfogásához is

b. f.

Auguste Comte's Einleitung in die positive Philosophie. Deutsch von G. H. Schneider. Leipz. Fues. 1880. M. 160.

A nagy francia philosophusnak műve, melynek elkészítésére egész küzdelmes életét szánta, a legkisebb hatással eddigelő a német philosophiára volt. Még a philosophia oly terjedelmes őrténelmei, milyen Erdmanné, sem szólnak Comte rendszeréről. Ezen jelenség, tekintve azon jótékony hatást, melyet ezen nagy-eszü francia az angol J. Stuart Mill-re s általában az egész mai angol philosophiára gyakorolt, minden esetre feltűnő, ha nem több, s a fordító Schneider onnan véli megérthetni, hogy Comte főműve német nyelvre még nincsen lefordítva, s tekintve azon nagy anyagi áldozatokat, melyekkel az ilyen fordítás járna, alig van kilátás rá. Szerencsére Comte az ő ő kötetes nagy művét (Cours de philosophie positive 1830—1842) már az első kötet megírásakor oly tisztán látta egész részletes tervében, hogy az első kötet két bevezető fejezetében letette mindazon vonásokat, melyek felfogását jellemzik, nevezetesen a positivizmus jelzőjének értelmét s a tudományok híres hierarchiáját vagy sorrendjét. E két előadás (leçon) tehát mindenkinek nyújt belátást a positiv philosophia alapgondolataiba s így »szerencsés gondolatnak« nevezhette Schneider azoknak németre lefordítását, miáltal tágabb körökben is lehetségessé válik a nagy gondolkodó alaptanainak olvashatása.

Az első előadásnak tartalma: »a könyv célja, illetőleg általános megfontolások a positiv philosophia természetét és jelentőségét illetőleg« (Exposition du but de ce cours ou considérations générales sur la nature et l'importance de la philosophie positive). Benne az emberi gondolkodás három phasisáról: a

theologiai, metaphysikai s positiv irányról van szó s az utóbbinak jelentése általában az általános törvények keresésbe helyeztetik. A 2-ik előadás a könyv tervének kifejtése vagy általános megfontolások a positiv tudományok sorrendjét illetőleg (Exposition du plan de ce cours, ou considérations générales sur la hiérarchie des sciences positives), melyben a tudományok csökkenő általánosságuk s gyarapodó bonyodalmasságuk szerint ekkép rendeztetnek 1) matematika, 2) szervtelen testek tudományai, a) astronomia b) physika c) chemia 3) szerves testek tudományai a) biologie b) sociologie.

A dolog érdemébe bocsátkozni e helyen feleslegesnek tartjuk, annyival is inkább, mivel a Szemle a következő füzetek egyikében ugyis elkezdí a positivizmus alapítója életének és tanainak részletes és rendszeres tárgyalását. E helyen csak figyelemztetni akartuk tisztelt olvasóinkat ezen füzetkére azon czélból, hogy ha Comte tanaival és előadási modorával némileg megismerkedni kívánnak, a jelzett fordítás erre igen alkalmas bevezetésül szolgálhat. Annyival is inkább ajánljuk, mert a fordítás elég pontos és gördülékeny s a füzetnek ára kiállításához s fontos tartalmához képest csekély.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

I. *Revue Philosophique de la France et de l'étranger* paraissant tous les mois, dirigée par Th. Ribot. Paris. E változatos tartalmú folyóirat múlt évi utolsó füzetének egyik legérdekesebb értekezése H. Jolytól a nagy emberek lélektana (Psychologie des grands hommes), melyet már az áprilisi füzetben megkezdett, a júliusi s augusztusiban folytatott s csak a novemberiben végzett be. Felemlítvén a kérdés nehézségét s a tér majdnem egészen műveletlen voltát, azon theoriákat igyekszik értékükre alászállítani, melyek általában a kiváló egyének előállítását most ez, majd más okra vezetik vissza

Göthe mondását, mely szerint a sokáig élő é aládoknál rendszeren előáll egy egyén, ki minden őseinek tulajdonságait egyesíti magában, csak azért említi fel Joly, hogy annak egész népekre alkalmazása felett elmélkedjék. A nagy embernek, mint minden halandónak, kettős környezete van: saját családja s az a társaság, melyben él. Közönséges felfogás szerint viszont a nagy embernek a nagy társaság fogalma, nem képzelhető oly nemzet, oly kor, oly polgárosság, mely képes nem volna nagy embert produkálni. Joly azonban többet ért a nagy ember alatt; olyat, a ki nem-pölgártársaival, de minden más nemzet embereivel összehasonlítva is nagy. Hogy ily ember előállhasson egy népnél, annak már magának is a mű-